

еліта». І досі не відомо, чи вони у тій безпросвітній посттоталітарній «кімнаті» є. Арістотель вважав обов'язком еліти сприяти становленню середнього класу, а отже, – і громадянського суспільства. Публічно наша еліта цю головну функцію за собою визнає. На практиці – маємо «реформи». Тому важко не погодитися з іншим швейцарським філософом, котрий написав передне слово до рецензованої книжки: «Мовиться про сторінки не лише цікаві та повчальні, але й особливо благодіючі».

Костянтин Родик

Paul Ricoeur. La mémoire, l'histoire, l'oubli. – P.: Seuil, L'ordre philosophique, 2000. – 676 p.

Восени 2000 року П. Рікер видав новий великий твір, який продовжує його серію герменевтичних досліджень сучасності. У Передмові автор наголошує на органічному зв'язку з трьохтомником “Час та оповідь” і “Сам як інший” (перекладеному, до речі, українською мовою у видавництві “Дух і літера” цієї осені). У попередніх творах проблема пам'яті та забуття не отримала належного висвітлення, а саме вона є своєрідним посередником між часом і оповіддю, або ж визнаним зв'язковим з історією. Падмір колективної (індивідуальної) пам'яті про болючі й тривожні події минулого чи рефільоване забуття, вшанування пам'яті подій та їх учасників чи, навпаки, втрата пам'яті – де золота середина? А саме вона – предмет громадянської турботи вченого. Відразу ж зауважимо: за формою дослідження нагадує есе в його класичному розумінні “думка, що випробовує себе, перебуває в процесі безпосереднього вибудовування”. Отож, рух цієї думки простежується в тексті і є предметом особливого інтересу.

Рікер належить до покоління, позначеного гіркими для всього людства подіями 1933 – 1945 років. Починаючи дослідження проблем пам'яті та історії, він усвідомлює, що рецепція подій очевидцями відрізняється від сприйняття істориків, які орієнтуються в поступі наступних часів і не можуть відмовитися від критичного відсторонення. До роздумів підштовхує мислителя і планетарне явище “хвороби пам'яті” з його симптомами надлишків чи ж, навпаки, провалів. Як визнати масштабну втрату людяності людиною і понести відповідальність за жахи Освенціму, Хіросіми, Боснії? Як ставитися до одержимості минулим у країнах Центральної Європи, чи пострадянських державах? Інші вибирають втечу від привидів минулого і принагідно демонструють “коротку пам'ять” – ще одну форму сором'язливої хвороби. Монографічне дослідження завдячує авторській стурбованості необхідністю рівноваги між надлишком і частковою втратою колективної пам'яті. Укладаючи історію в форму логічної оповіді про події минулого, історики використовують її як критичний інструмент регулювання, лікування і виправлення хворої пам'яті спільноти. Пам'ять лежить в основі оповіді, структурує її, оскільки сама містить в собі водночас минуле, теперішнє і майбутнє. Рікер виходить із загальновідомої думки

Блаженного Августина: час живе в нас у потрійній формі спогадів про минуле, або ж очікувань, сподівань, побоювань майбутнього, що зустрічаються в теперішньому. Те, що ми називаємо життям, є, власне, історією нашого життя. На цій базі ми вибудовуємо плани на майбутнє. Відчуття життя в часовому континуумі виростає на основі полярності живої пам'яті: реактуалізоване минуле зустрічається в активізованому теперішньому з незвершеним майбутнім.

Перехід із плану індивідуальної пам'яті в план пам'яті колективної здійснюється саме в оповіді і через оповідь. Оповідь забезпечує ідентичність пам'яті, а також її тотожність. Переповідаючи історію свого життя, ми укладаємо окремі факти у зв'язану інтригу і пояснюємо собі себе. Отож, починаємо розуміти самих себе. Пам'ять колективна – це розповіді, переказані публічно, винесені на соціальне усвідомлення. Такими оповідями були художні твори людства: від великої грецької трагедії до сучасного роману.

Розмірковуючи над тим, які ж саме риси індивідуальної пам'яті переносяться на характеристику пам'яті колективної, Рікер заглиблюється в поняття ідентичності. Це не тільки те, що вирізняє з маси і відрізняє від інших, а й те, що складає тотожність собі. На цьому рівні патологія пам'яті вражає у спосіб, в який ми переживаємо (відчуваємо) свою ідентичність – тотожність. Почуття загрози, зарозумілості свідчить про приховану глибоку душевну рану. Інша риса колективної пам'яті – відчуття безперервності: спільнота живе не лише актуальністю подій, що переживаються в теперішньому, а й спогадами про минуле. Спільнота береже сліди минулого і несе в собі почуття боргу. Рікер досліджує поняття сліду й боргу, де також проявляється патологія пам'яті. Колективна пам'ять є противагою покvapливості цивілізацій, які відмовляються від старих здобутків у погоні за надновими цінностями. Рікер вказує на декілька форм стабілізації колективної пам'яті. Оповідь про історичні події та їх ритуалізація здаються йому найвагомішими. Людська спільнота, зазвичай, цінує історію своїх першовитоків, або ж подій-засновників, подібних до Французької буржуазної революції 1789 року. Таких подій-початків у ХХ столітті було чимало і в плані негативному (Голокост) і в плані позитивному (падіння Берлінської стіни, розпад СРСР, кінець комунізму). Для людської спільноти надзвичайно важливо разом з усіма ритуалізовано переживати зі смутком чи радістю роковини цих подій.

Монографія складається з трьох частин, які відрізняються тематично і методологічно. Перша – присвячена пам'яті та мнемотичним явищам і побудована на засадах гуссерлівської феноменології. Починається ця частина з аналізу предмета пам'яті та суті духовного спогаду, які приводять до пошуку процесу пригадування і нагадування – своєрідного анамнезу; третім етапом розгортання авторської думки є ще одна форма руху від даної пам'яті чи пам'яті, здійсненої через пам'ять вдумливу до пам'яті про себе. Друга частина досліджує поняття історії і виходить з епістемології історичних наук. У ній так само спостерігається потрійний рух: від стадії свідчень очевидців та архівів, через розуміння і експлікацію, до письмової

історизованої репрезентації минулого. Третя частина є роздумами над забуттям і суттю вибачення. Вона входить у герменевтичний простір умов існування людського в історії. Її перший етап визначається як поєднання критичної філософії історії та критичної герменевтики, зверненої до меж історичного знання. Другий етап підлягає онтологічній герменевтиці, яка досліджує модальності темпоралізації: разом, вони й утворюють екзистенціальну умову історичного знання. Забуття приховалося в куточках пам'яті, на периферії історії (а може, знизу, з-під споду, загрожує їй). Забуття може бути повним і остаточним знищенням слідів, а може виявитися своєрідним банком даних, прихованих і запам'ятованих до певного часу.

Феноменологія пам'яті, епістемологія історії, герменевтика умов людського існування в історії об'єднуються наскрізною проблемою репрезентації минулого.

Валентина Фесенко

Андрей Плахов. Всего 33: Звезды мировой кинорежиссуры. – Винница: "Аквилон", 1999.

Однією з найразючіших химерностей сьогоднішньої культурної ситуації є, як на мене, вочевидь недостатня, а то й просто мізерного рівня, осмисленість сучасного кінопроцесу. Друкується вкрай мало, навіть порівняно з радянським часом, але чому ж це "навіть", тобто те, що друкується, до глядача не доходить. Відеобум не спричинив чомусь помітної зливи кінознавчих рефлексій, якщо, звісно, не рахувати пострічкових коментарів "Відео-асса". Візія пригнітила "здатність критичного судження".

Ще більш гідне подиву, що книга, нею позначена, нарешті з'явилась – і то в порівняно невеликому місті; та, вочевидь, у цьому є своя, недоступна нам логіка: з інтервалом у рік ..... тут вийшли у світ книги: «История Каннского фестиваля», «Премия «Оскар». Претенденты и победители.» (автори обох – О. Дунаєвський, Д. Генералов) і «Спутник киномана» (автор – Юрій Герман, колишній киянин, а нині – живе в США) в тандемі з одним із видавництв Мінська. (Де, у свою чергу, того ж року було оприлюднено "555 фильмов Европы" і "555 фильмов Америки", які рясніють прикрими лакунами і друкарськими огріхами.) Але на інтелектуальному просторі СНД дослідження А.Плахова поки що користується привілеєм беспрецедентності, і позбавити його буде ой як непросто.

Зовні – це книга квазібіографічних нарисів, розбита на три розділи: "Священні чудовиська", "Прокляті поети", "Культурні герої". З огляду на "персоналізм", майже офіційно культивованій "ДІП", жанрова визначеність "33-х" більш аніж доречна для огляду книги на цих сторінках. Характеристики, які дає своїм "чудовиськам", "героям" і "поетам" А. Плахов по-кінематографічному опуклі, пластичні, мало не стереоскопічні, з відчуттям "ефекту присутності", особливо, коли автор зважується описати їхню зовнішність, спираючись на власні враження – в якості президента FIPRESSI, голови Конфліктної комісії СК, а особливо – завсідника Канн і Венеції (от